

Independența și imparțialitatea judecătorului ca standarde profesionale în procesul civil

Alexandrina Rădulescu
judecător

În această lucrare propunem o analiză a competențelor personale¹ care asigură rezolvarea corectă și imparțială a fiecărui caz, lucru de care depinde creșterea încrederii publice în actul de justiție. În prima parte a lucrării, independența magistratului este definită ca standard profesional ce trebuie atins, sau competență ce trebuie dezvoltată, împreună cu alte competențe care stau la baza deciziei corecte și imparțiale a judecătorului, spre exemplu, gândirea independentă, critică. În partea a doua, sunt prezentate rezultatele unui sondaj de opinie în care magistraților li s-a cerut să contribuie la selectarea celor mai buni indicatori ai competențelor care stau la baza imparțialității.

Prezentul studiu are la bază următoarea idee din Carta Universală a Judecătorului *„În cadrul activității lor, judecătorii vor asigura dreptul oricărei persoane la un proces echitabil. Aceștia vor promova dreptul oricărei persoane la un proces echitabil și public, într-o perioadă de timp rezonabilă, în fața unei instanțe independente și imparțiale, constituită conform legii, în vederea stabilirii drepturilor și obligațiilor civile ale acestora sau în cazul oricărei acuzații penale împotriva sa.”*²

Independența nu poate fi privită ca un privilegiu al judecătorului, ci ca datoria, obligația fundamentală a fiecărei persoane care ocupă această funcție de a-și dezvolta calitățile intelectuale și morale care stau la baza conduitei independente și imparțiale în judecarea fiecărui caz. De aceea, principiul independenței judecătorului poate fi înțeles doar în legătura cu principiul responsabilității/răspunderii judecătorului pentru calitatea activității sale profesionale, iar echilibrul dintre aceste două principii creează condițiile procesului echitabil.

Este evident faptul că societatea i-a încredințat o înaltă responsabilitate/răspundere persoanei cu funcția de judecător: aceea de a decide asupra unor lucruri care afectează viața membrilor societății. Dar această încredințare nu este necondiționată. A fi demn de această responsabilitate înseamnă a te strădui să fi un bun și corect decident în problemele juridice care îți revin spre rezolvare. Gradul de libertate al judecătorului în exercitarea profesiei este ridicat,

¹ Profilul magistratului din România este structurat în două părți: prima descrie *cerințele funcției* de judecător și procuror iar cea de a doua descrie *cerința de personalitate* pe care judecătorul trebuie să o aibă pentru a fi un bun decident în probleme juridice.

² Art.1 din Carta Universală a Judecătorului

tocmai pentru a se asigura condițiile unei decizii de calitate. În același timp, însă, judecătorul trebuie să-și probeze calitatea de bun și corect decident cu fiecare act al său. Aceasta este forma de respect a judecătorului pentru societatea care i-a încredințat această funcție publică. Iar societatea căreia îi datorează respect este reprezentată în statul democratic prin absolut fiecare membru al ei. Un judecător este independent în măsura în care simte că trebuie să-și probeze competențele (inclusiv capacitatea de a judeca imparțial) la fel de mult în fața unui justițiabil oarecare ca în fața președintelui de instanță sau în fața unei comisii de examen. Iar judecătorul este independent prin lege.³ A nu proba independența înseamnă a nu respecta statutul magistratului.

Din acest motiv are judecătorul obligația să reflecteze asupra comportamentului său, asupra modului în care se poziționează și acționează în fiecare împrejurare specifică profesiei.

Independența judecătorului are menirea să servească intereselor justițiabilului, și prin el societății în ansamblul ei și trebuie folosită de judecător cu grijă, cu preocupare, doar pentru acest scop. Așadar, de independența judecătorului trebuie, în primul rand, să se îngrijească el însuși, pentru că prin aceasta se îndeplinește actul de justiție.

Consiliul Superior al Magistraturii este garantul independenței judecătorilor, are ca rol principal sprijinirea eforturilor judecătorilor pentru menținerea și întărirea independenței individuale și în acest scop trebuie să folosească eficient pârghiile și mecanismele pentru apărarea independenței acestora. Elaborarea profilului magistratului și a unei noi scheme de evaluare participativă și orientată pe competențe constituie o modalitate prin care CSM susține și abilitază magistrații cu propria evaluare și autodezvoltare profesională, întărindu-le astfel independența.

Cum folosește, cum se raportează judecătorul la acest concept al independenței, în activitatea profesională?

„Independența judecătorului este importantă (numai) pentru că asigură rezolvarea corectă și imparțială a tuturor cazurilor particulare”.⁴

Una dintre cele mai importante concluzii ale seminariilor realizate de ABA/CEELI privind comportamentul etic al magistraților este aceea că un nivel de cunoștințe profesionale relativ scăzut reprezintă un risc major pentru pierderea independenței judecătorului. În discuțiile grupului de investigație apreciativă abilitat

³ Art. 2 alin. 3 din Legea nr. 303/2004 rep. privind statutul judecătorilor și procurorilor care stipulează „Judecătorii sunt independenți, se supun numai legii și trebuie să fie imparțiali.”

⁴ Profilul magistratului în sistemul juridic din România <http://www.csm1909.ro/csm/index.php?cmd=090303>

cu elaborarea profilului magistratului în sistemul juridic din România s-a ajuns, de asemenea, la concluzia că în această ipostază de deținător nesigur al cunoștințelor juridice substanțiale și procedurale, judecătorul este tentat să se supună nesuspicios atât sugestiilor celor bănuți a fi mai informați decât el, cât și ``indicațiilor``, ``recomandărilor`` primite din exterior, aducând astfel atingere principiului procesului echitabil.

Profilul magistratului din România⁵ evidențiază, importanța „**gândirii independente/ critice** a judecătorului (manifestată în probleme profesionale, juridice; în înțelegerea rolului de magistrat; în înțelegerea societății românești și în autocunoaștere)”; de asemenea, definește **integritatea/consistența cognitiv-morală** ca „cheia de boltă a unui sistem juridic, calitatea personală care **îi permite magistratului să se sustragă oricărui fel de influență** asupra procesului prin care el caută/admite probe și deliberează, etc”.

Gândirea critică și integritatea sunt competențe pe care judecătorul trebuie să și le dezvolte până la nivelul la care, prin ele să poată susține independența sistemului; de aceea sistemul le recunoaște ca valori pe care judecătorul trebuie să le dovedească nemijlocit, direct și continuu pe întreg parcursul carierei profesionale.

Misiunea principală a comisiilor de evaluare periodică a performanțelor profesionale a judecătorilor este să-i ajute pe aceștia să-și îmbunătățească continuu comportamentul profesional relevant pentru aceste competențe, să ajute instanțele să găsească formele de recunoaștere oficială/formală a acestor competențe ca valori, creând astfel cadrul instituțional pentru cultivarea independenței individuale⁶.

Integritatea judecătorului poate fi măsurată în timpul exercitării profesiei ca **percepție a imparțialității**, dar și ca manifestare a celorlalte competențe, de exemplu, diligența sau asigurarea unei pregătiri profesionale temeinice, fără de care judecătorul nu-și asigură suportul unei decizii corecte.

În această lucrare mă voi referi doar la anumiți indicatori ai competențelor, și anume, la comportamente și acțiuni care definesc conduita judecătorului în etapele de pregătire a procesului și în ședința publică. În ceea ce privește etapa de deliberare și alte aspecte ale managementul hotărârii, acestea necesită tratarea într-o altă lucrare.

⁵ Profilul magistratului în sistemul juridic din România <http://www.csm1909.ro/csm/index.php?cmd=090303>

⁶ Art.39 ,al 1 din Legea nr.303/2004 republicată, privind statutul judecătorilor și procurorilor, stipulează că ``pentru îndeplinirea criteriilor de competență profesională și de performanță judecătorii și procurorii sunt supuși la fiecare 3 ani unei evaluări privind **eficiența, calitatea și integritatea**, obligația de formare profesională continuă...``Criteriul privind integritatea este recent introdus în sistemul de evaluare a performanțelor individuale a magistratului român.

Metoda de cercetare⁷

19 judecători și procurori au participat la discuții de grup unde și-au împărtășit experiența organizațională legată de sistemul de evaluare cunoscut. Ei s-au confruntat, de asemenea, cu experiențe foarte diferite în acest domeniu, în cadrul unor seminarii internaționale pe tema evaluării performanței. Rezultatele acestor activități au fost, între altele, desigur, o listă de competențe (Profilul magistratului) și o listă de indicatori: comportamente, acțiuni și conduite (exprimate în 274 de descrieri de câte o frază).

Indicatori familiari vs. indicatori noi: Am clasificat cele 274 descrieri de o frază ale acțiunilor în 4 categorii: 70 descrieri de acțiuni specifice, familiare; 126 descrieri de acțiuni specifice noi; 36 descrieri mai generale, familiare și 42 de descrieri mai generale, noi. Am considerat *familiale* descrierile care au întrunit un larg consens în privința utilității lor pentru măsurarea competenței luată în considerare și am inclus în categoria *noi* descrierile care nu au întrunit consensul în privința utilității lor pentru măsurarea competenței luată în considerare. Am considerat *specific* un comportament sau o acțiune care nu are nevoie de nici o altă informație decât îndeplinirea sa pentru a fi apreciat ca un indicator al competenței luată în considerare (ex. „Exemplifică felul în care și-a corectat opinia într-un anumit caz”). În sfârșit, am considerat ca având un caracter general descrierea unui fel stabil în care acționează o persoană sau o cauză personală pentru care ea acționează în acel mod. (ex. „Aplică întotdeauna rezultatele propriilor verificări ale legislației”).

Chestionarea opiniei magistraților privind utilitatea fiecărei descrieri ca indicator al competenței. Am solicitat 235 de magistrați să contribuie prin aprecierea lor la selectarea celor mai buni indicatori pentru competențele incluse în Profilul magistratului. Am alcătuit un chestionar din cele 274 de descrieri de comportamente, acțiuni și conduite. Respondenții au trebuit să aprecieze (pe o scală cu 7 puncte) cât de bun indicator al competenței este fiecare descriere.

Rezultate

Care sunt comportamentele, acțiunile și conduitele considerate de judecători relevante pentru imparțialitate?

Cel mai bun scor a fost obținut la indicatorii exprimați prin următoarele descrieri:

``*Judecătorul păstrează o atitudine echidistantă fața de părțile din proces*``

⁷ v. și Chirică, S. Raport inițial în proiectul *Dezvoltarea (selecția și instruirea) unei rețele de formatori, cu scopul de a asigura instruirea membrilor comisiilor de evaluare a activității profesionale judecătorilor și procurorilor*, CSM, Septembrie, 2005.

„Judecătorul dă șanse egale de exprimare părților, pentru a-și face o imagine clară asupra procesului.”

Media răspunsurilor este de 6,6 cu o deviație standard⁸ între 0,66 la răspunsurile judecătorilor de la judecătoria, 1,34 pentru cei de la tribunale și respectiv, 1,08 la judecătoria curților de apel.

Acești itemi au un caracter general și familiar, există de mai mult timp în viziunea magistraților, au fost acceptați cu ușurință, fiind ușor de înțeles în legătură cu conceptul de imparțialitate.

Un alt item general, dar mai puțin acceptat a fost:

„grija pentru o informare completă a judecătorului poate să-i corecteze opinia juridică”

Acest item cu caracter general, se înscrie ca element de noutate în conceptul de imparțialitate, iar acest lucru este evidențiat în diversitatea aprecierilor judecătorilor. Unii judecători apreciază itemul ca foarte relevant și util pentru măsurarea integrității. Au votat cu 7 puncte: la judecătoria doar 14 judecători din 74, la tribunale 24 de judecători din 92, la curțile de apel 24 din 65. Media de răspuns s-a situat între 4,4 și 4,8, cu o abatere standard între 1,8 și 2,30. Este fără echivoc, conform acestor rezultate, că preocuparea pentru corecta informare se subsumează comportamentului imparțial, care poate fi detaliat în acțiuni și conduite ce exemplifică această atitudine de imparțialitate în diferitele secvențe ale procesului civil.

Cum folosește judecătorul această atitudine în cadrul exercitării profesiei în așa fel încât, prin comportamentul lui să câștige încrederea celor pe care îi judecă?

Importanța pe care judecătorul o dă informării corecte reflectă nivelul de eficiență al soluționării cauzelor

1. Pregătirea ședinței de judecată

Judecătorul trebuie să cunoască foarte bine conflictul dintre părți, actualitatea acestui conflict, să identifice procesul/litigiul în drept și să verifice respectarea garanțiilor procesului echitabil.

Este important ca judecătorul să înțeleagă felul în care părțile percep conflictul la momentul începerii litigiului, dar și pe parcursul procesului (pe parcursul procesului părțile își pot modifica atitudinea față de partea adversă, față de proces). Aceasta cerință începe să fie îndeplinită de judecător odată cu pregătirea dosarului pentru prima zi de înfățișare, când părțile, legal citate, pot pune concluzii⁹.

⁸ Când valoarea deviației standard este mică scorurile diferiților subiecți sunt apropiate de medie.

Această etapă a activității judecătorului trebuie să fie dominată de **principiul disponibilității părților în procesul civil**⁹, care trebuie aplicat cu prioritate. Dar și în aceasta etapă, **rolul activ al judecătorului**, manifestat în efortul acestuia trebuie să corespundă cerinței realizării unui proces eficient (o durată cât mai scurtă a procesului și un efort minim de participare la proces a părților).

În opinia mea, ar trebui să devină un obiectiv explicit soluționarea cauzei folosind un număr cât mai mic de termene de judecată. Avantajul unui asemenea scop, în comparație cu cel al soluționării cauzei într-un termen rezonabil de 6 luni, respectiv un an, așa cum se urmărește acum, se referă la reperul pe care judecătorul îl ia în calcul. În primul caz, el ar trebui să se raporteze la nevoia justițiabilului de a petrece cât mai puțin timp în sala de judecată, iar pentru al doilea deziderat judecătorul se raportează la limitele obiective (standardul de timp) pe care instanța le stabilește fără a indica un număr optim de termene de judecată necesar pentru soluționarea unui anumit tip de cauză. Chiar dacă un asemenea standard este greu de obținut apreciind relativitatea unei astfel de măsurări, orientarea judecătorului pentru schimbarea reperului este absolut necesară. În prezent, judecătorul, atunci când se raportează la nevoia de celeritate în soluționarea dosarului, știe că trebuie să se încadreze într-o unitate de timp, iar după scurgerea acestuia, dosarul este apreciat ca ``restant`` în timp ce, în mod evident, pentru justițiabil este mult mai avantajos să se prezinte în același interval de timp, de 2 sau de 3 ori în fața instanței și nu de 6 sau 7 ori. Pentru aceasta, judecătorul trebuie să aibă abilitatea de a anticipa măsurile procesuale, probele utile cauzei pentru aflarea adevărului. Pregătirea ședinței de judecată este momentul în care poate să-și propună un set de întrebări pentru părți, pentru a se lămurii, dacă este cazul, asupra naturii, limitelor conflictului, actualității acestuia, chiar să caute să identifice căi prin care părțile procesului ar putea tranzacționa sau ar recunoaște pretențiile sau apărările care li se opun. O astfel de pregătire a ședinței de judecată facilitează o mai bună cenzură a cererilor pe care părțile le supun atenției instanței în vederea încuviințării lor.

În concluzie, judecătorul, având acest nou reper, al satisfacerii într-o măsură cât mai mare a interesului justițiabililor, trebuie să se implice în mod activ în clarificarea litigiului, să depună diligențe pentru a reduce pe cât posibil conflictul dintre părți și apoi să procedeze la administrarea probelor și respectiv, judecarea cazului, folosind un număr cât mai mic de termene de judecată.

⁹ Art. 134 din Codul de procedura civilă : ``Este socotită ca prima zi de înfățișare aceea în care părțile, legal citate, pot pune concluzii.``

¹⁰ Codul de procedură civilă comentat și adnotat, G. Boroș, D. Rădescu, Ed. All, 1994, pag. 83 - ``Prin principiul disponibilității se înțelege faptul că părțile pot determina nu numai existența procesului, prin declanșarea procedurii judiciare și prin libertatea de a se pune capăt procesului înainte de a interveni o hotărâre judecătorească pe fondul pretenției supusă judecării, ci și conținutul procesului, prin stabilirea cadrului procesual, în privința obiectului și a participanților la proces, a fazelor și etapelor pe care procesul civil le-ar putea parcurge.``

În ipoteza în care un dosar nu este pregătit cu multă atenție și din timp, creează riscul tergiversării judecării lui. Un termen de judecată ``ratat`` este acela în care nu se mai câștigă nimic pentru proces, din vina instanței (lipsa procedurilor, surprinderea completului de judecată cu cereri, excepții la care nu poate raspunde în cadrul ședinței, etc.) și creează în mod justificat nemulțumire din partea justițiabililor, iar capitalul de încredere în instanță descrește.

2. Prima zi de înfățișare

Dialogul judecătorului cu părțile

Începând cu această etapă a procesului, judecătorul este chemat să-și demonstreze direct, nemijlocit, independența, imparțialitatea în fața tuturor participanților la procesul civil: părți, avocați, experți, interpreți. Cel mai elocvent mod de exprimare a independenței judecătorului în această etapă este comportamentul imparțial, care trebuie să transpară, să fie evident în tot ceea ce spune și face judecătorul.

Aparența de imparțialitate a judecătorului este indispensabilă pentru construirea sentimentului de încredere al justițiabilului în acea persoană – judecătorul, cel chemat să soluționeze, să dea o finalitate corectă litigiului său.

Principalul obiectiv al judecătorului în momentul dialogului cu părțile este să lămurească, să clarifice, să fixeze cadrul procesual. Atunci când toate părțile procesului sunt asistate de avocat, rolul judecătorului este de a acorda aceeași grijă susținerilor și argumentelor părților fără a discrimina în ce privește timpul și atenția acordată fiecărei părți. În aceasta ipoteză, avocații sunt aceia care au obligația să explice și să clarifice pentru partea pe care o asistă sau o reprezintă, mersul procesului.

Atunci când se referea la exprimarea principului de tratament egal al părților în cadrul procesului, unul dintre judecătorii GIA¹¹ a făcut afirmația: ``judecătorul trebuie să fie la fel de indulgent sau sever cu partea adversă care nu beneficiază de serviciile unui avocat celebru.`` Indulgența sau severitatea sunt comportamente care nu trebuie să caracterizeze munca judecătorului. Ședința de judecată se imprimă cu temperamentul profesional al judecătorului, de aici rezultă și nevoia de a reflecta a fiecărui judecător asupra propriului comportament. Atitudinile judecătorului trebuie să fie justificate doar de scopul misiunii sale (să soluționeze corect litigiul), de sarcina pe care acesta trebuie să o îndeplinească, în mod diferit de la o cerință la alta (ex. să clarifice cadrul procesului, să se facă

¹¹ Grupul de Investigație Apreciativă –subgrup de lucru constituit la inițiativa grupului de lucru nr. 3 din cadrul Consiliului Superior al Magistraturii, responsabil cu elaborarea profilului magistratului în sistemul juridic din România

înțeles, să obțină informațiile necesare fără ca acestea să fie viciate de intervenția intempestivă a avocaților sau a altei persoane; să fie apt să facă poliția ședinței, etc).

Putem vorbi de o atitudine adecvată fiecărei situații profesionale, în limitele unei minți, judecăți rezonabile. Însă atunci când una dintre părțile litigiului nu este asistată de avocat, susținerile ei putând fi mai puțin rezonabile din cauza implicării afective, necunoașterii instituțiilor juridice, etc., rolul judecătorului este acela de a se preocupa de echilibrarea procesului. În acest caz, judecătorul, trebuie pentru început, să se asigure că în dialogul cu partea dezavantajată se face înțeles.

O atitudine pasivă, aproape indiferentă, care se poate justifica doar pe seama aplicării exclusive a principiului disponibilității părților în procesul civil îi poate aduce prejudicii în încrederea pe care trebuie să o obțină din partea justițiabilului. Cele două principii ale procesului civil, ***al disponibilității părților*** și cel al ***rolului activ al judecătorului***, sunt complementare în această etapă a procesului, se subsumează principiului ***aflării adevărului***.

Dialogul cu partea trebuie să fie unul comprehensiv, iar pentru aceasta, atunci când partea nu este foarte clară în exprimare judecătorul trebuie să insiste, să găsească întrebările necesare, potrivite, pentru a primi răspunsuri lămuritoare cu privire la cererile formulate, respectiv apărările ce sunt pertinente procesului. De asemenea, nu este mai puțin important ca partea neasistată să înțeleagă etapa procesuală în care se află, pentru că în acest fel participarea lui la proces poate să fie una utilă pentru soluționarea corectă a cauzei.

Este bine știut că tot ceea ce nu poate fi înțeles de o persoană, atunci când este vorba de drepturile și obligațiile ei, creează sentimentul de nesiguranță, aparența arbitrariului în decizia judecătorului, iar în acest fel se deschide calea prin care procesul devine netransparent, iar neacceptarea unei soluții nefavorabile apare ca iminentă.

Toate aceste eforturi ale judecătorului răspund cerinței de a căuta o foarte bună informare în cadrul procesului, cerința implicită îndeplinirii nevoii de imparțialitate pentru soluționarea corectă a litigiului.

Chestionați cu privire la afirmația *``Asigură, în instanță, condiții de apărare echitabile persoanelor expuse percepțiilor nefavorabile``* (calificat ca item general și nou) judecătorii au cotate astfel: cu punctajul maxim 53 de judecători, din 76, la judecătorii, 63 din 94, la tribunale și 56 din 65 la curțile de apel. Media de răspuns s-a situat pentru judecătorii de la judecătorii și tribunale la 6,3 iar la judecătorii curților de apel la 6,7, deviația standard nedepășind 1,33 pentru toți cei chestionați.

Acest item poate fi măsurat prin acțiuni care se circumscriu acestui comportament activ al judecătorului, prin care acesta acționează pentru a aduce partea defavorizată în situația de egalitate cu partea care i se opune în

proces. Voi analiza trei conduite care se subsumează acestei cerințe în raport de care judecătorii chestionați au răspuns diferit:

1. *„explică părții neasistate de avocat posibilitatea de a propune probe”* Mediile de răspuns s-au situat astfel: 6,3 la judecătorii, cu deviație standard de 1,98; pentru tribunale la 6,4, cu o deviație standard de 1,6; la curțile de apel 6,6, cu o deviație standard de 1,10.

2. *„reformulează și pune în discuția părții neasistate de avocat argumentarea părții adverse, în scopul aflării adevărului”*. Pentru acest item scade media de cotare pe care o acordă judecătorii astfel: la judecătorii, cotează cu punctaj maxim doar 33 de judecători din 76, media fiind de 5,8 cu o deviație standard de 1,45; doar 50 de judecători din 92, la tribunal, o medie de 6,1 cu o deviație standard de 1,23; la curțile de apel doar 38 din 65, media fiind de 6,1 cu o deviație standard de 1,55.

3. *„explică părții neasistate de avocat care sunt consecințele nedovedirii pretențiilor ori a apărărilor pe care le susține”*.

Judecătorii de la judecătorii sunt aceia care se feresc cel mai mult să facă această explicație părții, media de răspuns este de 5,3, cu o deviație standard de 1,78 (doar 29 din 76 cotează cu maximum de punctaj acest item), urmează cei de la tribunale, cu o medie de răspuns de 5,4, deviația standard fiind de 1,98 (doar 41 din 94 acordă cota maximă acestei afirmații), iar judecătorii de la curtea de apel au o medie de răspuns de 5,8 cu o deviație standard de 1,75 (36 din 65 au răspuns cu maximum de punctaj pentru acest item).

Deși această etapă a procesului este dominată de principiile aflării adevărului și a disponibilității părților în procesul civil, această reținere a judecătorilor de a da explicații părților se grefează pe teama de a nu fi suspectați de o antepunțare cu privire la soluționarea litigiului, situație în care s-ar activa prevederile procedurale cu privire la incompatibilitatea judecătorului de a soluționa cauza¹².

Dar se poate concluziona că judecătorii de la curțile de apel sunt cei care au o mai bună abilitate de a comunica cu părțile și de asemenea se dovedesc a fi cel mai aproape de dezideratul unui comportament diligent pentru echilibrarea procesului și asigurarea transparenței acestuia, esențial pentru construirea sentimentului de încredere.

2. Rolul judecătorului în încuviințarea și administrarea probelor

Etapa în procesul civil, încuviințarea și administrarea probelor este guvernată, cu prioritate, de **principiul aflării adevărului**. În practica instanțelor s-a dovedit că acest principiu a fost extrem de controversat din pricina riscului pe care

¹² Art. 27 pct. 7 din Codul de procedură civilă

judecătorii îl resimt în cadrul procesului civil și care privește ante-pronunțarea. Un deziderat pentru această etapă a procesului ar putea să fie acela că judecătorul nu trebuie să renunțe prea devreme la căutarea informației pentru fundamentarea soluției. Nu este ușor să se verifice capacitatea magistratului de a se sustrage diferitelor influențe din cadrul procesual sau din afara lui, pentru ca utilitatea, relevanța și concludența probelor presupun o apreciere concretă, uneori subiectivă a judecătorului. Dar câteva aspecte pe care le prezentăm în continuare pot fi avute în vedere ca repere.

a.Simetrie în încuviințarea probelor.

Pentru fiecare probă solicitată și încuviințată uneia dintre părți, partea adversă poate solicita încuviințarea și administrarea contra-probei.¹³ Adică cel care se apără poate aduce dovezi pe aceeași cale ca și cel care pretinde un drept în instanță (numărul de martori încuviințați să fie egal pentru toate părțile, atunci când o atare posibilitate este înfățișată de părțile procesului).

Pe de o parte, în practică avem suficient de multe cazuri în care se preferă să se încuviințeze o anumită probă despre a cărei utilitate judecătorul nu este convins. O atare situație se întemeiază pe ideea ca e mai bine să nu fie înlăturată și să fie apreciată ca utilă, decât să nu o fi administrat și să constate, la deliberare, că era necesară.

Pe de alta parte, o probă încuviințată, care se dovedește inutilă în timpul sau la sfârșitul procesului complică munca judecătorului care trebuie să-și argumenteze cu mare atenție înlăturarea din deliberare a probei administrate, care, uneori este costisitoare pentru părți (ex. expertiza) și ceea ce se întâmplă frecvent, administrarea probei inutile întârzie soluționarea litigiului.

Judecătorul este confruntat și cu cerința de celeritate a procesului (durata procesului fiind una dintre preocupările majore ale instanțelor naționale și internaționale), iar în economia procesului, nesiguranța judecătorului în încuviințarea și administrarea probelor îi afectează direct eficiența.

b.Manifestarea disponibilității judecătorului pentru partea neasistată de avocat

În cadrul încuviințării probelor, rolul activ al judecătorului este mai ușor de înțeles în cazul părții neasistate de avocat. Cunoscând natura pretențiilor sau a susținerilor din apărare, judecătorul poate încuviința din oficiu, pe seama acestei părți, probe care pot fi utile în aflarea adevărului, bineînțeles după ce sunt puse în

¹³ Art. 167 din Codul de procedură civilă

discuția părților. Dar această obligație trebuie privită în primul rând în realizarea scopului aflării adevărului.

Ne punem întrebarea, dacă atunci când toate părțile sunt asistate de avocați, judecătorul poate exercita un rolul activ, și cum? În opinia mea, principiul trebuie să rămână aplicabil și într-o atare ipoteză, întrucât el servește scopului aflării adevărului. Dacă în prima situație rolul activ al judecătorului este înțeles în legătură cu obligația lui de echilibrare a procesului, prin ajutorul pe care îl acordă instanța pentru dovedirea pretențiilor ori apărărilor părții neasistate de avocat, pentru cea de a doua situație, putem vorbi doar de obligația fundamentală a judecătorului de asigurare a unei informări corecte.

De aceasta dată, disponibilitatea egală față de părți nu trebuie înțeleasă ca renunțarea la controlul dezbaterii lăsând discutarea probațiunii la discreția avocaților. Această conduită nu este suficientă pentru rezolvarea corectă a cazului, atunci când există și este actual un conflict între părți. O asemenea alegere pentru judecător apare paguboasă în construirea încrederii. În cele din urmă decizia judecătorului, prin care finalizează cazul, trebuie să aibă la origine convingerea intimă ca a soluționat corect procesul, iar construirea raționamentelor în mod independent presupune activarea unui mecanism propriu de gândire și culegere a probelor. Conduita judecătorului, activă sau nu, este evidentă în cadrul dezbaterii fiecărei cauze. Aceasta viziune este general acceptată de judecători, atunci când ei încorporează afirmația *``se bazează pe propria informație și convingere``* în conceptul de independența-imparțialitate (judecătorii de la judecătorii au răspuns cu o medie de 6,18, cei de la tribunal cu o medie de 6,33, iar cei de la curțile de apel cu o medie de 6,48; distribuția răspunsurilor cu o abatere standard sub 1).

În această etapă a procesului civil, felul în care judecătorii conceptualizează și concretizează aplicarea acestui principiu în comportamentul profesional este diferit. Afirmația *``dispune, după punerea în discuția părților, administrarea unor probe care, deși nu au fost cerute de părți, sunt esențiale în aflarea adevărului``* a primit cota de diverse, astfel: la judecătorii deviația standard a scorurilor este de 2,31, cu o medie de 4,9; la tribunale 1,49 și o medie de cotare de 5,9 iar la curțile de apel deviația standard calculată este de 1,73, iar media de 6,0.

Proba **interogatoriului**, atunci când este admisibilă și pertinentă cauzei, este una dintre cele mai lămuritoare probe din procesul civil. Tocmai de aceea, judecătorii o plasează, din punct de vedere cronologic, înaintea celorlalte, pe care le poate face inutile, dacă partea recunoaște faptele, împrejurările care i se opun și când desigur, toate acestea sunt relevate prin întrebări. Eficiența acestei probe constă și în calitatea de *``surpriza``* pe care judecătorul o da părții căreia îi este adresat, în scopul obținerii unui nivel de sinceritate cât mai ridicat.

Utilitatea și eficiența acestei probe, pe care o administreză și în afara cererii părților, nu este așezată întotdeauna sub cerința rezolvării corecte, imparțiale a cazului, de aceea rămâne diferit apreciată de judecători. Această concluzie este demonstrată de deviația mai mare a scorurilor față de media răspunsurilor la afirmația: ``*Introduce din oficiu proba interogatoriului în vederea clarificării unei situații de fapt, ivite pe parcursul cercetării judecătorești*`` Astfel, judecătorii de la judecătorii au avut media scorurilor de 4,5, cu o deviație standard de 1,91; cei de la tribunale au avut aceeași medie a scorurilor cu o deviație standard de 2,14, iar judecătorii de la curțile de apel au avut scoruri a căror medie este 6,0 cu o deviație standard de 1,94.

Din nou judecătorii de la curțile de apel sunt cei care se apropie cel mai mult de înțelesul și scopul folosirii probelor și anume: judecătorul trebuie să aplice cele mai adecvate, eficiente probe pentru aflarea adevărului, nu trebuie să renunțe prea devreme la căutarea informației pentru fundamentarea soluției.

c. Grijă judecătorului pentru a nu prejudicia părțile și alți participanți la proces

În timpul procesului, judecătorul trebuie să fie perceput ca un garant al respectării drepturilor procesuale ale părților. Tratatul egal, echidistant pe care judecătorul înțelege să-l asigure părților include și grija acestuia de a nu prejudicia părțile procesului prin atitudinile ostile, ironice sau defăimătoare, care pot fi îndreptate împotriva participanților la proces. De exemplu, atunci când se procedează la audierea unui martor care nu se sfiește să-și exprime într-un mod hazliu opiniile nefavorabile cu referire la una dintre părțile procesului, ceea ce produce ilaritate în sala de ședință, care este rolul judecătorului? Care este cea mai potrivită atitudine pe care trebuie s-o ia?

1. Îi atrage atenția martorului asupra faptului că în calitate de martor este obligat să declare tot ceea ce știe și numai în legătură cu faptele și împrejurările pe care le cunoaște referitor la cauză, că nu i se permite exprimarea propriilor opinii asupra unor situații,

sau

2. Intervine doar atunci când exprimarea opiniilor unui martor cu privire la una dintre părțile procesului se realizează ca formă de discriminare (sex, rasă, etnie etc.)

sau

3. Nu intervine și face consemnarea în declarația de martor, fie pentru că nu dă importanță caracterului discriminator sau defăimător al opiniei exprimate, fie pentru că dorește să consemneze fidel declarația martorului.

Răspunzând afirmațiilor: *``descurajează ferm ironizarea în instanță a persoanelor aparținând unui grup social defavorizat`` și ``veghează asupra tratamentului nediscriminatoriu al persoanelor defavorizate``*, judecătorii au răspuns omogen, în medie cu 6,4 la aceste afirmații, însa au fost mai indulgenți în atitudine atunci când au răspuns afirmației *``nu consideră neadecvat să se amuze împreună cu sala pe seama unei persoane``* cotele de răspuns s-au situat la o medie de 2,6 având o deviație standard de 2,52.

Concluzii

Rezultatele acestui studiu au relevat faptul că aceste conduite specifice nu au făcut obiectul unor dezbateri în cadrul colectivelor profesionale, acest fapt fiind relevat de deviația standard mai mare pentru câteva atitudini care au potențialul să dezvăluie o conduită imparțială sau mai puțin imparțială. Este adevărat ca până în anul 2005, un standard al comportamentului profesional a fost descris doar în linii generale,¹⁴ dar nu îndeajuns de explicit încât să-l cheme pe judecător la o mai profundă reflecție asupra conduitei morale, adecvată fiecărui moment al exercițiului profesional. Judecătorul s-a apropiat cu mai mare ușurință de o reflecție asupra aplicării normelor legale și rigorilor pe care acestea le stabilesc, considerând că e suficient să obțină doar convingerea intimă că este imparțial când soluționează o cauză.

Tocmai de aceea este necesar să se elaboreze un nou sistem de evaluare a judecătorului și care trebuie să reflecte îndeplinirea criteriilor descrise în profilul profesional al judecătorului, în care sunt incorporate, în mod explicit, conținuturile morale ale acestei profesii.

¹⁴ Codul deontologic al judecătorilor și procurorilor aprobat prin Hotărârea nr.328 din 24 august 2005 a Consiliului Superior al Magistraturii